

Zavičajni govor Čabra u odgojnom radu s djecom predškolske dobi

Buneta, Sara

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Rijeci, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:189:697009>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-25**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Teacher Education - FTERI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
UČITELJSKI FAKULTET U RIJECI

Sara Buneta

Zavičajni govor Čabra u odgojnom radu s djecom predškolske dobi

ZAVRŠNI RAD

Rijeka, 2022.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
UČITELJSKI FAKULTET U RIJECI
Preddiplomski sveučilišni studij Rani i predškolski odgoj i
obrazovanje

Zavičajni govor Čabra u radu s djecom predškolske dobi

ZAVRŠNI RAD

Predmet: Kultura govorenja i pisanja

Mentor: Marinko Lazzarich

Student: Sara Buneta

Matični broj: 0299013363

U Rijeci, srpanj, 2022.

Izjava o akademskoj čestitosti

„Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da sam diplomski/završni rad izradila samostalno, uz preporuke i savjetovanje s mentorom. U izradi rada pridržavala sam se Uputa za izradu završnog rada i poštivala odredbe „Etičkog kodeksa za studente/studentice Sveučilišta u Rijeci o akademskom poštenju.“

SARA BUNETA

Sara Buneta

ZAHVALE

Zahvaljujem se mentoru Marinku Lazzarichu na uloženom trudu i pomoći prilikom izrade završnoga rada.

Veliko hvala mojim roditeljima Jasminki i Marijanu, baki Ružici i ujaku Denisu na velikoj ljubavi i iskazanoj podršci tijekom cijelog mog života, a osobito za vrijeme školovanja i obrazovanja. Hvala im što su vjerovali u mene i omogućili mi da postignem ono što želim.

Veliko hvala i mojoj najboljoj prijateljici Ivi bez koje dani ne bi bili toliko ispunjeni veseljem i osmijehom.

Najveće hvala mojoj sestri Marini bez koje danas ne bih bila ono što jesam, sretna, zadovoljna i osoba s velikom vjerom u sebe i svoje mogućnosti.

Sažetak:

Dijalekt je važna značajka razvoja osobnosti pojedinca. Djetetu koji je govornik dijalekta važno je omogućiti da se tijekom svojeg obrazovanja izražava na svojem dijalektu ili zavičajnom govoru. Na području grada Čabra razvio se prepoznatljiv zavičajni govor koji je zbog svoje posebnosti uvršten na *Listu nematerijalne kulturne baštine*. Najbolji način da se zavičajni govor Čabra zaštititi i očuva je da se on implementira u rad vrtićkih skupina području grada Čabra te potiče njegovo korištenje i razumijevanje u svakodnevnoj komunikaciji.

Ključne riječi: govorno-jezični razvoj, dijete rane i predškolske dobi, narječja, zavičajni govor, jezične igre

Summary:

Dialect is an important feature of an individual's personality development. It is important to enable a child who speaks a dialect to express himself or herself in his or her dialect or native language during his or her education. In the area of the town of Čabar, a recognizable native language has developed which, due to its uniqueness, has been included in the *List of Intangible Cultural Heritage*. The best way to protect and preserve the native language of Čabar is to implement it in the work of kindergarten groups in the city of Čabar and encourage its use and understanding in everyday communication.

Key words: speech and language development, early and preschool children, dialects, native speech, language games

Sadržaj

1. UVOD	1
2. GOVORNO-JEZIČNI RAZVOJ DJECE PREDŠKOLSKE DOBI	2
2.1. Čimbenici govorno-jezičnog razvoja djece.....	5
3. UPOTREBA NARJEČJA I ZAVIČAJNOGA GOVORA U ODGOJNO- OBRAZOVNIM USTANOVAMA	9
4. KAJKAVSKO NARJEČJE	13
4.1. Važnost očuvanja narječja.....	15
5. IMPLEMENTACIJA ZAVIČAJNOGA GOVORA ČABRA U VRTIČKE SKUPINE NA PODRUČJU GRADA ČABRA	18
5.1. Uloga odgojitelja u radu s djecom	21
5.2. Uloga roditelja u radu s djecom	23
6. JEZIČNE IGRE	24
7. ZAKLJUČAK.....	28
8. LITERATURA	29
9. PRILOZI:	32

1. UVOD

Govor je osnovni način komunikacije. Dijete najbolje usvaja jezik i govor tijekom prvih triju godina života, stoga su govorno-jezični poticaji u toj dobi ključni zbog boljeg razvoja i usvajanja jezika i govora. Postoji mnogo čimbenika koji utječu na pravilan djetetov razvoj, a jedan od najvažnijih svakako je djetetova okolina. Dijete je socijalno biće kojemu je za njegov potpuni kognitivni razvoj ključno da mu u procesu odgoja i obrazovanja roditelji, obitelj i odgojno-obrazovni djelatnici poput odgojitelja, učitelja i ostalih stručnih suradnika, pruže punu podršku i razumijevanje. U usvajanju govora važno je da roditelji, odgojitelji i učitelji budu dobri i kvalitetni govorni uzori.

U Hrvatskoj postoje različiti oblici zavičajnih idioma. Tako se u Gorskom kotaru, na području grada Čabra razvio prepoznatljiv zavičajni govor. Zavičajni govor Čabra spada pod kajkavsko narječje, a zbog svoje posebnosti uvršten je i na *Listu nematerijalne kulturne baštine*. Zavičajni govor Čabra podijeljen je na pet manjih govora. Razlikuje se gerovski, tršćanski, prezidanski, čabarski i plešćanski mjesni govor. Većina stanovnika služi se zavičajnim govorom, no zbog velikog utjecaja hrvatskog standardnog jezika te migracija koje su se odvijale tijekom godina, služenje zavičajnim govorom, osobito kod djece, sve je manje prisutno te bi ga radi njegova očuvanja trebalo zaštititi.

Cilj je ovoga rada opisati zavičajni govor Čabra te objasniti važnost njegove implementacije u vrtićke skupine na području grada Čabra. U radu je objašnjen govorno-jezični razvoj djeteta, definirana su narječja hrvatskoga jezika, prikazana je upotreba narječja i zavičajnog govora u odgojno-obrazovnim ustanovama i važnost njihova očuvanja. Također, u posljednjem poglavlju ponuđene su jezične igre na zavičajnom govoru koje se mogu provoditi s djecom predškolske dobi.

2. GOVORNO-JEZIČNI RAZVOJ DJECE PREDŠKOLSKE DOBI

Govor je osnovni način komunikacije. Prolazeći evoluciju, ljudski se govor mijenjao te se još i danas usavršava. Često se napominje kako je važnost usvajanja pravilnog govora i izgovora ključna u ranoj dobi djeteta. Dijete najsnažnije razvija jezik i govor u prve tri godine svojega života, stoga su govorno-jezični poticaji u tom razdoblju od velike važnosti.

Govor i jezik nisu istoznačnice, ali su međusobno povezani. Jezik se najčešće opisuje kao skup riječi koje su povezane gramatički te su sredstvo izražavanja nekog društva ili naroda. Jezik kao takav nestaje s nestankom stanovnika koji se njime služe, ali se i prilagođava novim okolnostima te učestalom promjenom normi povezanih s jezikom i njihovim korištenjem (Barac–Grum, 1992).

S obzirom na uređeni skup pravila jezik se sastoji od:

- Fonologije (glasovnog sustava)
- Semantike (značenjskog sustava)
- Morfologije (pravilna tvorba riječi)
- Sintakse (rečenični sustav) (Šego, 2009)

Uočavajući skup pravila od kojih se jezik sastoji, može se zaključiti kako je jezik vrlo složen te se za njegovo učenje i razumijevanje kreće od najmanje jedinice glasa pa sve do slaganja glasova u riječi koje imaju značenje do stvaranja rečenica, odnosno rečeničnog sustava.

Govor prethodi jeziku te se on razvija prihvaćanjem jezika govorne okoline. Škarić (1986:5) je govor definirao kao "*optimalnu ljudsku zvučnu komunikaciju oblikovanu ritmom rečenica, riječi i slogova*". Prema tome, govor se može definirati i kao sporazumijevanje riječima. On se razlikuje od osobe do osobe te do okoline u kojoj ona odrasta. Govor je najstariji te najrasprostranjeniji jezični način sporazumijevanja među ljudima te on razlikuje ljude, od ostalih živih bića. Šego (2009), prema Stančić i Ljubešić (1994) navodi kako se govorom izražavaju misli,

osjećaji i želje. Također, naglasak stavlja na činjenicu kako se izražavanje ne ostvaruje samo putem značenja riječi i rečenica, već su način i ton govora vrlo važni.

Iako se govorno-jezični razvoj djeteta proučava već gotovo dva stoljeća, najveće zanimanje za njegov razvoj započelo je 1970.-ih te 1980.-ih godina prošloga stoljeća. Proučavanje razvoja govora i jezika kod djece može ukazati na intelektualne sposobnosti ili teškoće koje je važno otkriti u što ranijim godinama djetetova života.

Tijekom razvojnih faza djetetova života, postupno se razvijaju govor i jezik. Prva faza govorno-jezičnog razvoja traje od rođenja do prve godine života djeteta te je ona ujedno podijeljena na tri manje cjeline¹:

- Od rođenja do drugog mjeseca: faza fiziološkog krika i refleksnog glasanja. Takvim načinom sporazumijevanja dijete izražava svoje fiziološke potrebe te trenutna emocionalna stanja.
- Od drugog do šestog mjeseca: faza brbljanja i gukanja. U ovoj fazi zanimljiva je činjenica kako sva djeca, bez obzira na okolinu i dio svijeta u kojem žive, razumiju sve glasove ljudskog govora. Zbog te činjenice važno je da sa djetetom roditelji i njegova okolina budu emocionalno povezani te da mu već u prvim mjesecima budu dobar primjer govorno-jezičnog izražavanja. Dijete u tom razdoblju svijet oko sebe doživljava svim osjetilima pa bi prilikom interakcije s njim trebalo uključiti vizualna, auditivna, olfaktivna, gustativna i taktilna osjetila kako bi dijete što je bolje moguće iskustveno spoznalo svijet oko sebe.
- Od šestog do dvanaestog mjeseca: označava nestajanje glasova koji se ne nalazi u djetetovoj okolini te dijete svoj govor nastoji prilagoditi govoru onih s kojim odrasta, odnosno okolini. Dijete započinje s korištenjem slogova koji su popraćeni pravilnim ritmom i melodijom, ali te riječi, odnosno slogovi još uvijek nemaju konkretno značenje. U ovom razdoblju povećava se pamćenje te dolazi do reagiranja na promjenu okoline. Na primjer, ukoliko dijete ima

¹Vrtić Radost – Tijek razvoja govora i jezika, Dostupno na: http://www.vrtic-radost.hr/wp-content/uploads/2016/01/razvojne_norme.pdf (1.4.2022.)

strah od nepoznatih ljudi, tada će se u većini slučajeva sakriti iza majke, oca ili osobe koju poznaje i kojoj vjeruje.

Druga faza djetetova govorno–jezičnog razvoja povezana je s periodom od prve do druge godine. Prva riječ, u većini slučaja, javlja se od desetog do petnaestog mjeseca života. Riječi i rečenice koje dolaze iz okoline se sve bolje razumiju te do kraja prve godine dijete sve više i bolje koristi jednostavnije riječi (poput *mama, tata, baka, djed, lopta...*) i rečenice koje su najčešće u imperativu (*Daj mi to! Ne! Da!...*). U ovom razdoblju djeca znatno više razumiju, nego što mogu svoje misli izraziti riječima. Izgovor riječi još uvijek je vrlo neispravan i nesiguran. Preporuča se korištenje različitih oblika komunikacije s ciljem boljeg usvajanja govora i jezika te korištenje mimika, gesta, pantomima...

Tijekom treće godine života dijete vještije ovladava korištenje svih vrsta riječi, a najviše koristi imenice i glagole. Izgovor mu je sve bolji i razgovjetniji, bolje razumije pročitane priče te je razina razumljivosti djeteta čak do 75%. Mesec (2010) navodi kako dijete najčešće koristi rečenice od 3–4 riječi te postavlja učestala pitanja *zašto, kada, što...*

Tijekom četvrte godine primjećuju se nove riječi te stare riječi kojima djeca proširuju značenje. Djeca postavljaju mnogo pitanja te vrlo često govore i kad ih nitko ne sluša. Radnju koju obavljaju često popraćuju i samim govorom. Izgovor glasova sve je bolji te su i rečenice sve složenije. Mehanički mogu brojiti do deset, s pokazivanjem do pet.

Tijekom pete godine dijete znatno bolje ovladava na području artikulacije, značenja i smisla riječi te gramatike. Rečenice kojima se koristi sve su složenije te sadrže sve više glagola. Izgovor je mnogo precizniji, no vrlo često se javljaju teškoće pri izgovoru palatala i glasa *r*. Dijete koristi rečenicu od 4-6 riječi te koristi sve riječi gramatički pravilno.

U šestoj godini djetetov je izgovoreni leksik sve bolji, može rastavljati riječi na slogove te sazrijeva sposobnost glasovne raščlambe i spajanja. Isto tako, dijete može samostalno ispričati i prepričati priču, razlikovati glasovno slične riječi, uvidjeti

pogrešku u rečenici, razumjeti tuđi govor. Ima koncepte vremena - danas, sutra, ujutro, navečer te može napisati svoje ime. Također, može uvidjeti odnose, uzroke i posljedice te prepoznavati i imenovati geometrijska tijela. Na području pisanja razvija sve bolju finu motoriku u načinu držanja olovke te crtanja raznih linija.

2.1. Čimbenici govorno-jezičnog razvoja djece

Tijekom govorno-jezičnog razvoja postoji nekolicina čimbenika koji utječu na pravilno učenje i usavršavanje govora i jezika. Oni se mogu podijeliti na unutarnje i vanjske čimbenike. Unutarnji čimbenici odnose se na sposobnosti čovjeka koje su mu prirodno urođene i na koje pojedinac ne može utjecati, dok su vanjski čimbenici oni koji utječu na pojedinca i pod čijim se utjecajem njegov govorno-jezični razvoj može mijenjati. Kao treća vrsta čimbenika još se ubraja i samoaktivnost djeteta.

Unutarnji faktori govora jesu²:

- opće zdravstveno stanje djeteta i njegovih govornih organa,
- sluh djeteta
- inteligencija i kognitivne sposobnosti djeteta
- spol djeteta
- vid djeteta
- preferencija upotrebe ruke te fina motorika pristiju.

Zdravstveno stanje djeteta prvi je od unutarnjih čimbenika koji utječu na razvoj govora i jezika. Teškoća poput lošijeg sluha i oštećenog slušnog aparata dovodi do problema u procesu razvoja govora. Benc-Štuka (2010) navodi kako vidljiva organska odstupanja u građi organa koji sudjeluju u artikulaciji (čeljust, zubi, nepce, usne, jezik) mogu uzrokovati poremećaje izgovora. Također, napominje kako loše navike iz djetinjstva i predugi vremenski period nošenja i korištenja dude može biti loš utjecaj na razvoj govora. Niži stupanj inteligencije još je jedan od unutarnjih

²Katić, V. (2022). Faktori i načela razvoja govora. Power Point Prezentacija. Materijal za učenje.

čimbenika te zbog slabijih intelektualnih i kognitivnih sposobnosti dijete češće ima poremećaje izgovora.

U unutarnje čimbenike ubraja se i spol djeteta. Novosel, Pilatuš, Olujić i Kuvač-Kraljević (2015) proveli su istraživanje kojem su pokazali kako postoji razlika u usvajanju govora i jezika kod dječaka i djevojčica pa su tako pokazali kako muška djeca češće imaju problema s govorno-jezičnim razvojem. Ta se činjenica može pripisati tome kako djevojčice često provode igre uloga ili igre s lutkama u kojem mnogo razgovaraju i komuniciraju s okolinom ili same sa sobom, dok se dječaci najčešće igraju s prometnim vozilima te često oponašaju zvukove tih vozila, a ti su zvukovi neartikulirani.

Autorica Benc-Štuka (2010) u svojem radu savjetuje da se prilikom uočavanja govorno-jezičnih teškoća zatraži pomoć stručne osobe – logopeda, a roditelj ili odgojno-obrazovni djelatnik može pomoći na način da djetetu pruži podršku, da s njime provodi vježbe pravilnog izgovora, uključivanjem slikovnica, poticanjem čitanja, pisanja, razvoj fine motorike i slično. Isto tako, vrlo je važno da se djetetu pruži pravilan govorni model te da dijete prilikom njegovog netočnog izgovora ne ispravljamo i ne posramljujemo.

U vanjske čimbenike koji utječu na razvoj govora ubrajaju se³:

- obiteljska sredina
- jaslice, vrtić, grupe za igru
- škola
- sredstva komunikacije i mediji
- bilingvizam

Tijekom povijesti slika o djetetu vrlo se mijenjala, no činjenica kako je dijete socijalno biće ostala je nepromijenjena. Djetetova prva prirodna socijalizacija događa se unutar obiteljske sredine gdje ono razvija različite načine komunikacije, kao i temeljne moralne vrijednosti. Šego (2009) napominje kako je uloga odraslih u procesu usvajanja jezika i govora ključna te da odrasli djeci moraju pružiti potpunu

³Katić, V. (2022). Faktori i načela razvoja govora. Power Point Prezentacija. Materijal za učenje.

podršku, kako unutar obitelji, tako i unutar odgojno-obrazovnih ustanova poput jaslica, vrtića, grupa za djecu i škola.

Važno je učenje pretvoriti u igru i učiniti je djeci zabavnom te u njima pobuditi intrinzičnu motivaciju. Autorica savjetuje kako bi s djecom trebalo razgovarati o različitim temama, postavljati im pitanja, ali i odgovarati na njihova. Dobra organizacija aktivnosti i didaktičkih materijala u vrtiću ono je što djeci drži pažnju i potiče jednostavnije usvajanje znanja. Najčešće se za razvoj jezika i govora, unutar obitelji, ali i odgojno-obrazovnih ustanova koriste slikovnice. Prilikom odabira slikovnica važno je da one budu primjerene dječjoj dobi, njihovim trenutnim interesima te da se djeci ponude slikovnice koje su ponešto drugačije od uobičajenih. Preporučuje se da se tijekom ili nakon čitanja slikovnice djeci postavljaju pitanja o likovima, opisu tih likova, opisu događaja, postavljanjem pitanja što pretpostavljaju da će se sljedeće dogoditi, povezivanje priča sa svojim životom...

Šego (2009), prema Eion (2005) naglašava i upozorava kako negativan utjecaj obiteljske sredine ima velike posljedice na djetetovo učenje jezika i govora te da djeca koja rastu bez obiteljske skrbi i brige zaostaju u mentalnom i govornom razvoju. Također, kao glavne uzročnike nerazvijenosti jezika i govora navode socioekonomsku i kulturnu deprivaciju. *„Kulturna deprivacija dovodi do nedovoljnog razvoja kognitivnih funkcija djeteta, a kulturno deprivirano dijete može stvarati dojam mentalno retardiranog djeteta“* (Šego, 2009, prema Stančić i Ljubešić, 1994:183). Najvažnije je napomenuti kako rane jezične aktivnosti i usvajanje tih znanja utječu na djetetova kasnija jezična postignuća te kako bi ona bila što bolja, djetetova društvena sredina mora mu omogućiti što bolje djetinjstvo, odnosno pravilan rast i razvoj.

Odrasli i djeca svakodnevno su okruženi medijima te oni mogu imati pozitivne, ali i negativne utjecaje na razvoj govora. Šego (2009), prema Apel i Masterson (2004:112) navodi da je prilikom odabira medija važno je promatrati i odabrati medije koji će zadovoljiti dječju znatiželju, bogatiti njihov rječnik, motivirati dijete na istraživanje te aktivno slušanje i razumijevanje. Preporuča se da roditelji zajedno s djecom gledaju određene sadržaje kako bi bolje razumijela njihove interese te

odgovarala na pitanja. Važno je napomenuti kako dijete ne bi trebalo gledati televiziju više od dva sata dnevno. Korištenje medija u ograničenim količinama vremena može utjecati vrlo pozitivno na jezično-govorni razvoj, dok pretjerano provođenje vremena ispred "malih ekrana" može osiromašiti i ograničiti djetetovu interakciju s roditeljima i ostalim članovima obitelji, kao i društvene zajednice u kojoj se nalazi.

Bilingvizam je dvojezičnost ili sposobnost pojedinca u vještom korištenju dvaju jezika⁴. U vrijeme globalizacije u kojem smo svi međusobno povezani, dolazi do toga da se sve više djece rađa u dvojezičnim obiteljima, u kojima roditelji imaju različiti materinji jezik. S obzirom na razvojna područja djece te na činjenicu kako jezik i govor najbolje usvajaju u ranoj i predškolskog dobi, vrlo lako mogu naučiti i koristiti više jezika. Dvojezičnost ne mora nužno značiti da oba roditelja dolaze iz različitih zemalja svijeta te da koriste jezik te zemlje, već se unutar država javljaju varijacije jezika, kao što su primjerice različita narječja i njihovi dijalekti.

Treći se čimbenik odnosi na samoaktivnost djece. Svako učenje zahtijeva samoaktivnost osobe te njegovo aktivno uključivanje u usvajanje znanja. Visković (2016) prema Rychen i Salganik (2003) spominju kako učenje uključuje metakogniciju, prepoznavanje mogućnosti i sposobnost prevladavanja prepreka, prikupljanje i obradu informacija i traženja pomoći od drugih te u nekim slučajevima i vodstvo. Djeca najviše uče tijekom igre te samostalno otkrivaju svijet oko sebe svim svojim osjetilima.

⁴Bilingvizam. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. *Leksikografski zavod Miroslav Krleža*, 2021. Pristupljeno 15. 4. 2022. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=7640>

3. UPOTREBA NARJEČJA I ZAVIČAJNOGA GOVORA U ODGOJNO-OBRAZOVNIM USTANOVAMA

U cijelome svijetu pa tako i Hrvatskoj postoje različite varijacije jezika i govora. One ovise o povijesnim događajima koji su na tom području djelovali, kulturi koja se razvila te njegovanju i ustrajnosti da se takve varijacije govora održavaju i zaštite. Hrvatska je bogata različitim kulturnim znamenitostima i posebnostima, a u njih ubrajamo i bogatstvo narječja, dijalekata i zavičajnih govora.

Hrvatski jezik sastoji se od hrvatskog standardnog jezika, njegovih narječja i razgovornog jezika. Hrvatski standardni jezik još se naziva i književnim jezikom, a koristi se u službenoj komunikaciji. Standardni jezik omogućuje da se svi stanovnici Republike Hrvatske mogu sporazumijevati, bez obzira na područje u kojem žive. Hrvatski standardni jezik ima svoja glavna obilježja, a to su autonomnost, normiranost, funkcionalnost, stabilnost u prostoru i postojanost u vremenu. Izvorni govornici hrvatskog standardnog jezika ne postoje, ali se on uči u vrtićima i školama⁵.

Razgovorni jezik je način sporazumijevanja u neslužbenim situacijama koji se najčešće koriste u razgovoru s prijateljima, obitelji, poznanicima... On se od hrvatskog standardnog jezika razlikuje u tome što nije normiran, uči se spontano te se često opisuje kao spoj mjesnoga govora i žargona kojim se neka osoba služi⁶.

Baraban (2022) je opisao narječje kao jezičnu granu kojom se služe i sporazumijevaju stanovnici određenog geografskog područja. U hrvatskom jeziku razlikuju se tri osnovna narječja, a to su štokavsko, čakavsko i kajkavsko narječje. Imena ovih narječja potječu upravo od upitnih riječi *što*, *ča* i *kaj*. Svako od ovih narječja značajno je za određeno područje Hrvatske, a štokavsko je narječje osnovno narječje hrvatskoga standardnoga jezika.

⁵Hrvatski jezik danas – Raznolikost hrvatskog jezika, Preuzeto 21.4.2022. s:https://edutorij.e-skole.hr/share/proxy/alfresco-noauth/edutorij/api/proxy-guest/e370dff6-e8dd-4851-b7e2-b41d015c68b6/html/630_raznolikost_hrvatskoga_jezika.html

Tijekom povijesti događale su se mnoge seobe naroda te su mnoga carstva vladala nad hrvatskim područjem, stoga ne čudi kako se s promjenom teritorijalnog područja mijenjao i sam govor stanovnika. Često su na taj govor utjecala vladajuća carstva te su mnoge riječi, odnosno posuđenice u hrvatskom jeziku prisutne još i danas.

Na slici 1. prikazana je karta Republike Hrvatske kojom su označena područja gdje se koriste štokavsko, čakavsko ili kajkavsko narječje. Prema karti može se zaključiti kako je najviše govornika štokavskog narječja koje se najviše koristi na području Slavonije, Baranje i Srijema, veliko područje Like i unutrašnjost Dalmacije.

Čakavsko je narječje najviše rašireno na području Istre te na većini otoka koji sežu od Krka do Pelješca, a na kopnu se najviše govori čakavskim narječjem na području Hrvatskog primorja, Senja te Novigrada. U unutrašnjosti Hrvatske čakavskim se govori u Gackoj i Ogulinu te na dijelu Karlovačke županije.

Kajkavskim se narječjem najviše služe stanovnici na području sjeverozapadne Hrvatske, odnosno Zagrebačke, Krapinsko-zagorske, Varaždinske, Međimurske županije. Također, kajkavskim se narječjem služe u nekim dijelovima Karlovačke, Sisačko-moslavačke i Bjelovarsko-bilogorske županije te na području Gorskoga kotara.

Majdenić (2013) u svojoj knjizi navodi kako je zavičajnost svojstvo onoga što je zavičajno te pripadnost pojedinca nekom državnom području, odnosno pravna povezanost između pojedinca i općine. Pojam zavičajnosti često je bio i još uvijek je inspiracija mnogim književnicima pa tako i onima koji su orijentirani na dječju književnost. Uz pojam zavičajnosti vežu se različite emocije, poput nostalgije, ljubavi prema zavičaju, poštovanje, sigurnost, sreća... Kao što je navedeno, svako područje, zavičaj, mjesto razvija svoj način govora. Dijete govor uči iz svoje okoline pa mu je tako govor kojim se koriste njegovi roditelji i obitelj prvi i primarni jezik, dok kasnije u odgojno-obrazovnom sustavu uči norme, naglasak i riječi iz hrvatskoga standardnoga jezika.

U odgojno-obrazovnim ustanovama, u vrtićima i školama, djecu se nastoji učiti i poučavati o hrvatskom standardnom jeziku. No, mnogi odgojitelji i učitelji ne

shvaćaju kako je smanjenje mogućnosti da djeca pričaju vlastitim zavičajnim govorom i narječjem zapravo vrlo demotivirajuće te time mogu naštetiti dječjem govornom razvoju. U knjizi *Ogledi u dječjoj književnosti* (2009) Hranjec navodi kako jezik nema budućnosti ako odustanemo od borbe za njega. Naglašava kako jednakim korištenjem zavičajnoga govora i hrvatskog standardnog jezika te korištenjem rječnika kojima se uočava razlika između zavičajnoga i hrvatskog standardnog govora djeca mogu ostvariti više toga:

- Povezivanje obiteljskoga, materinskog govora i škole
- Znat će svoje narječje, ako ne njime i govoriti
- Uočavat će razliku između hrvatskog standardnog jezika, drugih jezika i svojeg narječja.

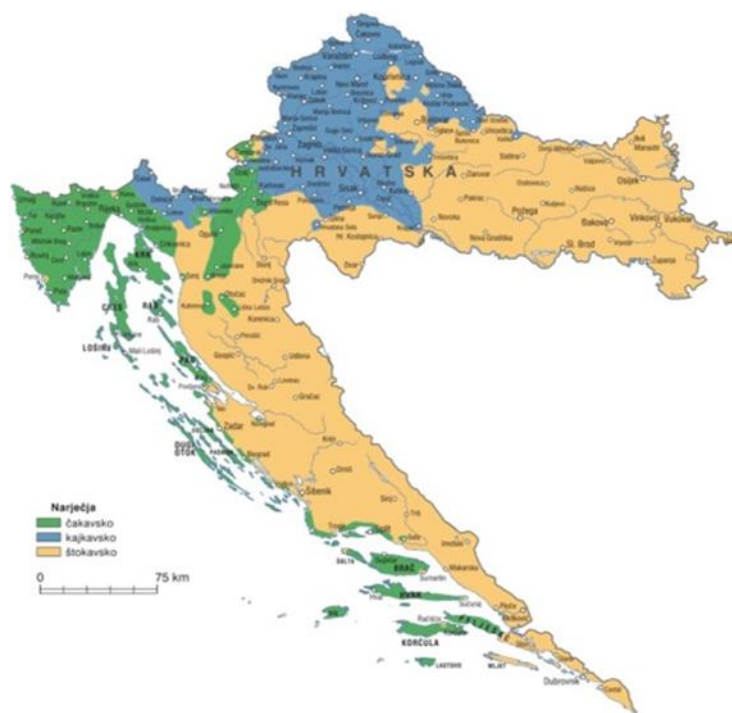
Također, Hranjec (2009) napominje kako borba za jezik započinje već u predškolskoj dobi i u vrtićima. Navodi kako je dob koja je presudna za učenje i usvajanje čovjekova govora upravo predškolska. Ona se odvija u djetetovoj sredini te u organiziranoj predškolskoj ustanovi. Upozorava na važnost predvrebalojnog odnosa sa socijalnom i fizičkom sredinom. Djetetu je dijalekt prvi govorni sustav preko kojeg usvaja temeljne odnose te se u vrtiću uviđa kako i na koji način odgojitelj nastoji prenijeti vrijednosti i norme o hrvatskom standardnom jeziku. Glavni je cilj da odgojitelji postignu neodbojan stav kod djece prilikom učenja standardnog jezika, spram njihova narječja, jer će tako slobodnije i otvorenije učiti jezik u vrtiću, osnovnoj i srednjoj školi.

Škarić (1982) napominje kako mnogi stručnjaci nastoje nametnuti savjete odgojiteljima i učiteljima o tome kako dijete treba, od pojave njegovih prvih riječi, učiti pravilnom književnom jeziku. Isto tako, takvi suradnici potiču i nude savjete kako dijete treba u svakoj prilici uvježbavati pravilan govor i izgovor s ciljem da se "kloni" loših navika koje je steklo učeći zavičajni govor. Škarić (1982) kritizira takav način učenja te ističe da takvim poučavanjem štetimo hrvatskom standardnom idiomu te ga pretvaramo u oblik tiranije.

Hranjec (2009) navodi kako odgojitelji i učitelji, vrlo često, djecu opominju i postavljaju pitanja poput: *"Kako to govoriš? Ne govori tako! Reci lijepo – književnim*

jezikom." Preporučuje se da se djecu ne opominje prilikom korištenja zavičajnoga govora, već motivira da te riječi i rečenice poveže sa standardnim jezikom. Nadalje, preporučuje se da učitelji i odgojitelji poznaju mjesni govor zbog jednostavnije komunikacije te da se izbjegnu mogući sukobi i nesporazumi. Ističe da zavičajni govor prilikom učenja novih riječi i sinteza tih riječi, ne bi trebao biti problem, već bogatstvo onoga što hrvatski jezik nudi i ono što bismo trebali zaštititi i njegovati (Hranjec, 2009).

Slika 1. Hrvatska narječja⁷.

⁷ Preuzeto s: <https://jezik.hr/hrvatska-narjecja.html> (21.4.2022.)

4. KAJKAVSKO NARJEČJE

Kajkavsko narječje jedno je od triju narječja hrvatskoga jezika. Naziv narječja potječe od upitno-odnosne zamjenice *kaj* te je najviše govornika kajkavštine na području sjeverozapadne Hrvatske. Celinić (2020) ističe kako kajkavština na istoku i jugu graniči s čakavskim i štokavskim jezikom, zapadni dio je mješavina hrvatskoga i slovenskoga jezika, a sjeverni dio ima značajke mađarskoga govora.

Prema Lončariću (1996) kajkavština se može prepoznati već u zapisima iz 12. stoljeća, a jedno od prvih sačuvanih djela u kojima se govori o kajkavštini kao narječju je djelo *Dekretum* autora Ivana Pergošića. To djelo govori o uočavanju raznolikosti u kajkavskom narječju te pokušaju autora da prevlada te raznolikosti radi komunikacijskih potreba. Na kajkavskom su narječju nastala mnoga poznata djela od kojih su najpoznatija: rječnik Jurja Habdelića – *Dikcionar* iz 1670.-te, *Gazofilacij* pavlina Ivana Belostenca, *Prva kajkavska gramatika* koju je napisao Ivan Vitković 1779. godine. i mnoge druge. Nadalje, autor navodi kako su važnost kajkavštine prepoznali ilirski kajkavci poput Ljudevita Gaja i Antuna Mihanovića.

Lukežić (2012:251) ističe kako su se tijekom starojezičnoga razdoblja na području Hrvatskoga zagorja, Međimurja, Podravine, Turopolja i zapadne Posavine razvila tri središnja kajkavska dijalekta, a to su zagorsko-međimurski, turopoljsko-posavski i križevačko-podravski. U rubnim područjima razvila su se četiri dijalekta i to na području gornjeg i donjeg toka Sutle – sutlanski dijalekt, na području Prigorja – prigorski dijalekt, u zapadnoj Posavini i Slavoniji zapadnoslavonski kajkavski dijalekt, dok se na području Gorskoga kotara razvio gorskokotarski (goranski) dijalekt. S obzirom na jedinstvenog kajkavskog narječja postoje temeljne glasovne značajke koje ga opisuju⁸:

- otvorenost, zatvorenost i diftongizacija samoglasnika u mnogim mjesnim govorima. Poluglasi (ѣ, њ) dali su refleks zatvoreni e (dъska>dęska, pъsъ>pęs),

⁸ Kajkavsko narječje. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Preuzeto s 23.4.2022 s: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=29817>

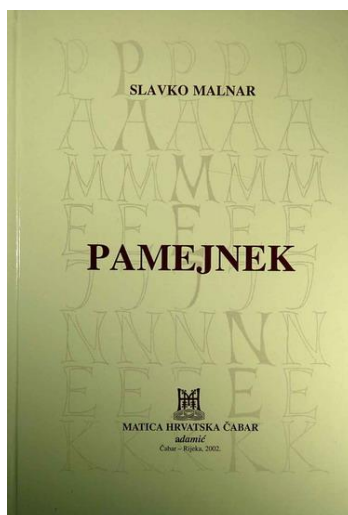
- jat (ě) je dao također ę (beli, svet, deca), ali se u većem dijelu Zagorja u dugim slogovima govori diftong ie (biēli, sviēt, diēcà, mlièkè itd.),
- stari nazalni o dao je u (mõžь> muž, mõtiti> mutiti), ili zatvoreni ọ (mõž, mõtiti),
- nazalni vokal ę dao je e, najčešće izrazito otvoren (e, æ), (pęť> pet ili pe, t, pæt);
- silabički 61795 dao je u *(pъ61795нъ > pun) ili ọ (pון). U nekim govorima dugi samoglasnici razvili su se u diftong (Bednja: stâori, krēivēc, d'išà, gyêl<guol prema štok. stari, krivac, duša, gol). Slogotvorni r dobiva kadšto ispred sebe popratni samoglasnik (najčešće otvoreno e, ili æ: pe, rst ili pærst), osobito pod naglaskom; glas l na kraju riječi i na kraju sloga ostaje neizmijenjen (rekel, znal, posel, poldan: podne);
- stara suglasnička skupina čr obično ostaje neizmijenjena (črn, črv); stari glasovni skup skj, stj i sk+e, i daje šč (dvorišče, prošćenje; ali ima i prijelaza šč> š: dvoriše); palatalni suglasnik lj često se depalatalizira (prijatelj, lubiti);
- palatalni nazal nj nerijetko se zamjenjuje s jn (kojn) ili n (svinče); nekadašnji palatalni r' čuva uza se palatalni element j (zorja, morje);
- stari prijedlog vъ i skupina vъ redovito se čuvaju (v senci, vnuk, vzeti); zvučni suglasnici na kraju riječi u apsolutnoj pauzi izgovaraju se bezvučno (muš, zdraf, vrak, mjesto muž, zdrav, vrag, usp. muža, zdravi, vraga). U velikoj većini kajkavci danas ne razlikuju č i ć (čelo, počinuti i noć, dišeći).

Kajkavština je u današnje vrijeme vrlo podređena jezična varijanta čija se posebnost dovoljno ne cijeni i ne čuva, navodi Puškar (2015). Ističe kako govornici kajkavštine svoj govor ne vrednuju dovoljno, štoviše u nekim ga se situacijama posramljuju i smatraju ga nesavršenim. Takvim načinom govornici pokazuju osjećaj stida, umjesto ponosa prema posebnosti jezika. Puškar (2015) objašnjava kako uzrok tog problema potječe iz prošlosti gdje se osobu koja je govorila kajkavštinom smatralo "malim seoskim čovjekom".

4.1. Važnost očuvanja narječja

Narječje nije samo oblik i način komunikacije, već je nematerijalno blago koje opisuje bogatstvo hrvatskoga jezika. Republika Hrvatska je u srpnju 2005. godine potpisala *Konvenciju o očuvanju kulturne baštine*. Konvencija je izglasana 2003. na zasjedanju Opće skupštine UNESCO-a. Ona je prihvaćena i stupila na snagu 2006. nakon što je odobrena od strane trideset zemalja. U kulturnu baštinu spadaju mnogi oblici folklora poput plesa, usmene i pisane predaje, igre, ali i hrvatski mjesni govori i dijalekti. Godine 2019. na *Listu* je uvrštena *zlatna formula ča – kaj – što* koju je za upis na *Listu* predložio dr. Drago Štambuk. *Zlatna formula* opisuje povezanost hrvatskih narječja te obuhvaća svu dijalektalnu raznolikost. Uvrštavanje mjesnih govora na *Listu* pokazuje da su lokalna i mjesna zajednica prepoznale važnost i bogatstvo svojega govora te ga nastoje očuvati i prenijeti na druge generacije. Postoje različiti načini na koje se taj govor štiti, a neki od najznačajnijih su pisanje rječnika mjesnoga govora i održavanje radionica za djecu i mlade. Kao primjer rječnika mjesnoga govora, može se navesti *Pamejnek* (2002) autora Slavka Malnara koji je napisao rječnik govora s čabarskoga područja (Slika 2.). U tom rječniku nalaze se prijevodi i specifičnosti u čabarskom govoru, a koji se sastoji od govora iz pet manjih mjesta unutar grada Čabra, a to su govor Čabra, govor Gerova, govor Tršća, govor Prezida i govor mjesta Plešci.

Slika 2. Pamejnek – govor u čabarskom kraju.

S obzirom na specifičnosti svakoga mjesnoga govora, stavljanje određenih govora na *Listu* potaknulo je detaljnije istraživanje i analiza određenih govora. Mjesni govori opisuju identitet zajednice koji ga s ponosom koriste i prenose na druge generacije. Postoje četiri skupine mjesnih govora koje su upisane na *Listu nematerijalne kulturne baštine*, a to su: bednjanski govor, cokavski govori otoka Visa, čabarski govori, dubrovački govor, gacki čakavski govori s područja Otočca, govor Dubravice, govor Huma na Sutli, govor i toponimija sela Vidonje, govor otoka Suska, govor posavskoga sela Siče, govor Starih Perkovaca, govor zadarskih Arbanasa, govori milnarskog područja, grobnička čakavština, istro-rumunjski govori, labinska skupina govora, kajkavski donjosutlanski (ikavski) dijalekt, kotoripska skupina govora, splitski govor (splitska čakavština), šoltanski čakavski govori, štrigovska skupina govora, turopoljski dijalekt, zlatna formula hrvatskoga jezika čakaj-što, žminjski govor.⁹

Kako i sam Puškar (2015) u svojem radu navodi jezik je poput organizma o kojem bismo trebali voditi brigu te mu se u potpunosti posvetiti kako ne bi oslabio ili nestao. On spominje jezični vitalizam kojem govori o životnoj snazi jezika i važnosti njegova prenošenja s ciljem njegova pamćenja i očuvanja. Nadalje, navodi kako bismo trebali u odgojno-obrazovnim ustanovama promicati jezičnu samosvijest te bi se uz hrvatski standardni jezik, u određenim situacijama i pristupima učenja i poučavanja trebalo osvještavati o važnosti narječja i poticati na dvojezičnost kod djece koja se služe s oba govora.

Djeca koja se u isto vrijeme služe svojim materinjim (mjesnim) govorom i hrvatskim standardnim jezikom su dvojezična te bi trebalo poticati tu dvojezičnost i mogućnost da djeca ovladaju dvama jezicima. Selimović (2011) ističe istraživanja poznatih psihologa Piageta i Blumea koji su istraživanjima pokazali kako je osnovni zadatak odgoja djeteta u predškolskoj dobi razvijati spoznajne i izražajne sposobnosti djece u koje spada i sam govor. Oduzeti djetetu mogućnost da se izražava na različite načine, osporit će njegov jezično-govorni razvoj, a samim time će potisnuti važnost i

⁹ Jezik kao baština – Hrvatski govori kao nematerijalna kulturna baština. Jezik.Hrvatski. *Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje*. Preuzeto 24.4.2022. s: <https://jezik.hr/jezik-kao-bastina.html>

značaj njegova materinjeg jezika što znači da se u budućnosti neće njime služiti i narječje i mjesni govor se kao takvi neće očuvati, odnosno zaštititi.

Osim razvijanja jezične osjetljivosti, Puškar (2015) navodi kako bi se trebala razvijati i jezična tolerancija koja je potrebna za promociju svih jezičnih idioma. Mjesni se govor ne bi trebao omalovažavati jer je upravo on djeci materinji govor koji uče unutar svoje obitelji i društvene zajednice. Sprečavanjem korištenja željenog narječja, kod djece se usporava njihov kognitivni razvoj i socijalna integracija djece. Autor savjetuje da bi se, s ciljem očuvanja narječja, u vrtićima i školama trebali uvesti različiti programi koji bi promovirali mjesne govore i njihove posebnosti, pomažući djeci pravilno izgovarati riječi te ih intrinzično motivirati za njihovo korištenje.

Zanemarujući vrijednosti i posebnosti svakoga narječja, zabranjivanjem korištenja mjesnih govora unutar odgojno-obrazovnog sustava, doći će do demotivacije u njegovu učenju te će u konačnici jezik izumrijeti, a njegove se vrijednosti neće prenositi na buduće generacije. Cijela bi društvena zajednica trebala sudjelovati i raditi na tome da se zaštite zavičajni govori, da ih se govornici ne stide, već da ih ponosno koriste i prenose na one najmlađe.

5. IMPLEMENTACIJA ZAVIČAJNOGA GOVORA ČABRA U VRTIČKE SKUPINE NA PODRUČJU GRADA ČABRA

Na sjeverozapadu Hrvatske, u Gorskom kotaru na samoj granici sa Slovenijom smjestio se grad Čabar. Općina Čabar sastoji se od pet manjih mjesta, a to su: Gerovo, Tršće, Prezid, Čabar i Plešce. Područje grada Čabra ima mnoštvo prirodnih bogatstava poput šuma, rijeka, gorja te je bogato i kulturnom baštinom poput mnogih povijesnih ostataka i građevina. Ono što područje grada Čabra čini još posebnijim, specifičan je zavičajni govor. Malnar (2002) navodi da se čabarski govor može podijeliti na pet manjih mjesnih govora, a to su: gerovski, tršćanski, prezidanski, čabarski i plešćanski govor. Ovih pet govora vrlo su slični, no u nekim se riječima ili naglascima ipak razlikuju, ovisno o mjestu u kojem su se razvili. Također, govorom čabarskog područja nekada se služilo preko četrnaest tisuća ljudi, no zbog iseljavanja i migracija stanovništva taj se broj znatno smanjio.

Dječji vrtić „Buba Mara“ nalazi se na području grada Čabra. Programi predškolskog odgoja i obrazovanja realiziraju se u područnim odjelima na pet lokacija u šest odgojnih skupina¹⁰:

- Čabar – jedna mješovita odgojna skupina
- Prezid – jedna mješovita odgojna skupina
- Tršće – jedna mješovita odgojna skupina
- Gerovo – dvije mješovite odgojne skupine
- Plešce – jedna mješovita odgojna skupina

Prostori svih vrtića nalaze se u sklopu prostora osnovnih škola, osim vrtića u Prezidu koji se nalazi u zasebnom objektu. U vrtiću se ostvaruje redoviti šestosatni program u svim vrtićima, a cjelodnevni boravak osiguran je u Čabru, Gerovu i Prezidu kroz projekt financiran od strane Europskog socijalnog fonda.

S obzirom na činjenicu kako je čabarski govor uvršten na *Listu nematerijalne kulturne baštine* na području grada Čabra još uvijek se nastoji očuvati taj govor.

¹⁰ Dječji vrtić "Bubamara" Pristupljeno 27.5.2022. <https://www.dv-bubamara.hr/o-nama/nasi-vrtici>

Kako bi se ljepota i specifičnost mjesnoga govora očuvala i prenijela na nove generacije, u odgojno-obrazovnim ustanovama pa tako i u vrtićima nastoji se potaknuti izražavanje na izvornom materinjem jeziku, odnosno korištenjem mjesnoga govora. Iako se u odgojno-obrazovnim ustanovama koristi službeni hrvatski književni jezik u radu s djecom, djeci se nastoji ponuditi i mogućnost usmenog, pisanog i umjetničkog izražavanja mjesnim govorom Čabra.

Malnar (2018) napominje kako su mjesni govori s područja grada Čabra ugroženi zbog stalnog smanjivanja broja stanovnika, velikim utjecajem hrvatskoga standardnoga jezika i olakšanom migracijom stanovnika, što dovodi do znatnoga smanjenja govornih razlika između pojedinih naselja, koje su postojale u prošlosti.

Većina stanovnika čabarskoga kraja, kako navodi Klarić (2018), govore "domaćim govorom". Zavičajnim se govorom koristi i mnogo djece, osobito u manjim mjestima. Česta je situacija da stariji govore mjesnim govorom, no svoju djecu unutar obitelji, uče govoriti "književno". Nadalje, slična je situacija u vrtićima i školama gdje se s djecom nastoji govoriti književnim jezikom, pritom zanemarujući važnost izražavanja na mjesnom govoru. U osnovnim se školama više potiče umjetničko izražavanje na mjesnom govoru, no djeca koja nisu izvorni govornici imaju teškoća prilikom njegovog zapisivanja i pravilnog izgovora. Klarić (2018) napominje kako vrlo često djeca koja se u ranoj dobi nisu koristila mjesnim govorom, gotovo da ga nitko od njih više neće naučiti.

Kako bi se potaknulo djecu i odgojitelje na važnost implementacije zavičajnog govora Čabra u vrtićke skupine, izrađena je slikovnica-rječnik *Damače besejde* i *Početnica i čitanka "čebranskeh pamejnkū"*. Ono što je za ova dva djela zanimljivo je činjenica kako su u njihovoj izradi sudjelovala djeca, odgojitelji i učitelji.

Slikovnica *Damače besejde* (Slika 3.) rezultat je kreativnoga rada djece Dječjeg vrtića "Buba Mara". Slikovnica-rječnik nastala je u sklopu programa očuvanja i zaštite čabarskih govora. Slikovnica je napisana u stilu rječnika te su slova popraćena crtežom koji su izradila djeca. U ovoj slikovnici-rječniku može se vidjeti kako mjesni govori imaju 26 slova u svojoj abecedi. Slikovnica je nastala 2017. godine te je broj

djece u vrtiću tada je bio 72. Na samom kraju slikovnice autori navode kako od ukupno 72 djece u vrtiću, njihov mjesni govor razumije tek njih 27.

Početnica i čitanka "čebranskeh pamejtku" nastala je od strane učenika Osnovne škole škola „Petar Zrinski“ s ciljem očuvanja jezične raznolikosti čabarskog kraja. Knjiga je sastavljena od dvaju djelova Prvi dio knjige čini rječnik koji je sastavljen od pojmova povezanih sa svakodnevnim životom poput dijelova tijela, životinja, namještaja... Većina je pojmova popraćena fotografijama. U drugome dijelu knjige nalaze se radovi učenika koji su nagrađivani na literalnim natjecanjima širom Republike Hrvatske. Iako je knjiga više prilagođena za djecu osnovnoškolske dobi, vrlo lako se ova čitanka i njezini sadržaji mogu primijeniti i u vrtićkim skupinama. Čitanka u sebi ima mnogo fotografija i priča koje se mogu prepričavati djeci na njihovom mjesnom govoru. Jednako tako mogu učiti kako se pojedini glasovi izgovaraju te ujedno razlikovati riječi i naglaske u odnosu na hrvatski književni jezik.

Klarić (2018) u predgovoru čitanke ističe kako je namjera i cilj ovakvih zbirki tekstova da se očuva izvorna zavičajna riječ te pobudi interes djece čabarskog zavičaja za domaćim idiomom, kako govorenim tako i pisanim.

Kako je već navedeno, hrvatski književni jezik ima vrlo veliki utjecaj na činjenicu da roditelji djecu manje uče mjesnome govoru, već su orijentirani na to da djeca što bolje usvoje hrvatski književni jezik. Da bi se taj govor očuvao, važno je da se već u najranijoj dobi djece govori mjesnim govorom, bez straha da dijete u budućnosti neće uspjeti naučiti hrvatski književni jezik. Određeni dio populacije danas međusobno komunicira mješavinom mjesnog govora s književnim jezikom. Na taj način, kako navodi Klarić (2018) javljaju se nove konstrukcije "*buš došla, bumo kupili, si reko*" kojima se ljepota zavičajnog govora čabarskog kraja nagrđuje te to stanje, nažalost, traje već nekoliko desetljeća.

Da bi se očuvao zavičajni govor Čabra, važno je pronaći načine implementacije kako bi djeca rane i predškolske dobi već tada učila razumjeti i koristi govor u svakodnevnoj komunikaciji. Kao načine implementacije učenja i usvajanja zavičajnog govora Čabra izdvojila bih:

- Proučavanje i čitanje slikovnica na mjesnom govoru
- Pjesme napisane na mjesnom govoru
- Usmena predaja narodnih priča
- Poezija na mjesnom govoru
- Predstave na mjesnom govoru
- Jezične igre na mjesnom govoru

Svim odgojiteljima, učiteljima i odraslima prenošenje mjesnih govora trebao bi biti poticaj za očuvanje govora, ali i da djecu upoznaju s njegovom posebnosti. Govori čabarskog kraja međusobno su vrlo različiti, ali i zanimljivi za proučavanje, stoga bi trebalo poticati govornike da i dalje prenose na mlađe generacije kako bi se ta različitost i ljepota jezika očuvala i među onim najmlađima.

Slika 3. Slikovnica-rječnik *Damače besejde*

5.1. Uloga odgojitelja u radu s djecom

Unutar predškolske ustanove i vrtićkih skupina glavni govorni model djeci upravo su odgojitelji. Uloga odgojitelja je da djeci ponudi različite zabavne sadržaje, kao i oblike umjetničkog stvaranja i izražavanja. Bogatstvo poticajnih materijala i

aktivnosti u djeci budi njihovu intrinzičnu motivaciju za istraživanjem i stjecanjem novih znanja i vještina.

Odgojitelj ima veliku ulogu kada se govori o samoj implementaciji zavičajnog govora u vrtićke skupine. Iako je važno da djeca uče i koriste hrvatski književni jezik, u njegovu korištenju ne smije se zaboraviti na poticanje govorenja njihova zavičajnoga govora. Hranjec (2009) navodi kako je živa riječ odgojno-obrazovnog djelatnika nenadomjestiva i ključna prilikom interpretacije književnih djela. Odgojitelji bi trebali biti pripremljeni za interpretaciju određenog književnog djela napisanog na zavičajnom idiomu kako bi što bolje naglašavao i izgovarao napisane riječi, ali i prenio glavnu misao i poruku. Hranjec (2009) ističe da se dijete prilikom susreta s nečim novim, u ovom slučaju jezikom, ponaša kao prema novoj igrački. On ju ispituje, isprobava i aktivno ju istražuje. Dakle, dijete prilikom usvajanja jezika ne bi trebao biti pasivan slušatelj, već bi ga kroz igru i aktivnosti trebalo potaknuti na korištenje jezika.

Šego (2009) napominje da bi odgojitelji trebali poticati djecu na igre i aktivnosti u kojima je naglasak na slušanju, pisanju, čitanju i govorenju. Također, važno je potaknuti dijete da igrajući se raspoznaje slova i zvukove, da ih oponašaju i njima se koriste.

Osmišljavanje predstava na zavičajnom govoru, pričanje narodnih bajki o junacima grada Čabra poput Petra Klepca, čitanje slikovnica, pjevanje dječjih pjesmica na zavičajnom govoru, odlazak na izlete u kojima mogu učiti o kulturnoj baštini područja grada Čabra, igranje jezičnih igara, samo su neki od primjera na koji način odgojitelji mogu djeci omogućiti da stječu nova znanja o svome kraju i razvijaju zavičajni govor.

Jednako tako važno je da odgojitelj ne opominje djecu ako se izražavaju na zavičajnom govoru, već da potiče takav način izražavanja. Djeca će u daljnjem školovanju njegovati hrvatski književni jezik, učiti njegovu gramatiku i pravopisne zakonitosti, a u njihovoj ranoj dobi trebalo bi poticati na to da se izražavaju na njima prihvatljiv način, da čuvaju svoj mjesni govor, da ga njeguju i koriste u svakodnevnoj komunikaciji.

5.2. Uloga roditelja u radu s djecom

Uloga roditelja u očuvanju zavičajnog govora Čabra vrlo je važna, ako ne i najvažnija. Kao što je već navedeno, problem u manjem broju govornika zavičajnog govora Čabra upravo proizlazi iz činjenice da roditelji unutar svojega doma djecu uče govoriti hrvatskim standardnim jezikom, iako se i oni sami koriste mjesnim govorom. Razlog tome, najčešće, je strah da njihova djeca neće u odgojno-obrazovnim ustanovama moći usvojiti hrvatski književni jezik te da će zbog toga imati problema tijekom školovanja. Također, jedan od razloga je i činjenica kako područje grada Čabra naseljavaju stanovnici koji nisu izvorni govornici mjesnog govora, već dolaze iz drugih gradova ili čak država.

Blaži (1994) ističe da se usvajanje govora temelji na međudjelovanju kojim se opisuje neki zajednički interes i proces u kojem sudjeluju roditelj i dijete gdje oni naizmjenično mijenjaju uloge slušatelja i govornika. Pojmom međudjelovanja podrazumijeva se mijenjanje izraza lica, intonacija, ritam govora, pauze u govoru u komunikaciji između roditelja i djeteta. Roditelj u toj aktivnosti prati djetetove geste i mimike, kao i razinu njegove pažnje i odgovara te tako dobiva povratnu informaciju jer može uočiti djetetovo zadovoljstvo ili nezadovoljstvo. To bi značilo kako roditelj na dijete svojim načinom izražavanja, tempom, dinamikom, intonacijom može uvelike utjecati na djetetove osjećaje o korištenju mjesnoga govora. Roditelj bi, ako je i sam govornik, trebao poticati da se dijete slobodno izražava te da mjesni govor koristi u interakciji s vršnjacima, odraslima, u igri i ostalim aktivnostima.

Roditelji mogu, poput odgojitelja, ponuditi djetetu edukativne sadržaje na mjesnom govoru poput slikovnica, pjesama, brojalica, raznih jezičnih igara i slično. Na području grada Čabra postoje mnoge narodne priče o junacima koje djeca vrlo rado slušaju te bi ih svakako trebalo koristiti i prenositi djeci usmenom predajom.

6. JEZIČNE IGRE

Igra je najbolji način učenja za dijete. Šego (2009) prema Britton (2000:19) navodi kako je igra za dijete spontano odabrana aktivnost koja je djetetu ugodna, kreativna i smisljena. Isto tako igra mu pruža da razvija svoj kognitivni razvoj, da istražuje, rješava probleme, omogućuje mu socijalizaciju, kao i učenje govora i jezika. Šego (2009) prema Peti-Stančić i Velički (2008:7) ističe kako su jezične igre sve igre u kojima se dijete izražava jezikom na mnoge načine.

Jezične se igre mogu osmisliti i provoditi kako na hrvatskom književnom jeziku, tako i na zavičajnome govoru. U daljnjem dijelu teksta izdvojit ću primjere jezičnih igara koje se mogu provoditi s djecom rane i predškolske dobi.

Rješavanje zagonetki:

- ŠTIRE KALEJSA SE UOVIJO I NIGDER SE NE VJAMEJO.

(Četiri kotača se love, ali nikad se ne ulove.)

- ŠTIRE VEHA DVA TRBUHA. (POUŠTER / JASTUK)

(Četiri uha dva trbuha.)

- MAJHEN SEN, KUŠTRAV JE DOUGA VEHA IMAN.

NAJRAJŠE JEJN MIRNE JE KAKO FINO SAUATO. (ZAJC / ZEC)

(Malen sam, čupav i imam velike uši. Najviše volim jesti mrkvu i finu salatu.)

Brojalice (Sara Buneta)

- Aden zajček hitru dirja, ješče sjebe mau krempirja. Evo tjebe rajše miren pa ga pajej zdej na mire.

(Jedan zec brzo trči, traži sebi malo krumpira. Evo tebi radije mrkva pa ju pojedi na miru.)

- Grdu je vrejme, vena deš hedu pada. Jest be zdej sunce strašnu hedu rada.

(Ružno je vrijeme, vani kiša pada. Ja bih sunce voljela vidjeti sada.)

Pjesmica: *San* (Sara Buneta)

Ščira sen lepu sajnaua,
Da sen se vena zez pajdašmen jegraua.
Zez pejsken smo kuhat večile,
I zez vado večirjo zalile.
Ko sen se zbediua sen bua hedu nasmejana,
Zak sen vejdua da se bun denes v vrtiče tu istu jegraua.

Prijevod:

Jučer sam lijepo sanjala,
Da sam se vani s prijateljima igrala.
S pijeskom smo učili kuhat,
A vodom smo zalili večeru.
Kad sam se probudila bila sam jako sretna,
Jer sam znala da ću danas istu igru igrati u vrtiću.

Nacrtaj i oboji.

METUL (Leptir)

KAZICA (Zdjela)

JUPA (Majica)

POUŠTER (Jastuk)

Slušanje priče o Pavluši

Pavluša je narodna priča o lijenom dječaku koji nikada nije slušao svoje roditelje. Na području grada Čabra zgoode o Pavluši vrlo su poznate, a najčešće su ih prepričavali bake i djedovi.

V anmo majhnemo mejste kirmo nebeden nevej jemi živu je aden majhen fantek kirmo je buo jemi Pavluša. Pavluša je bu hedu namaren i nebenga nej paslušou. Sve je skuze navupek dejvou i hedu je bu zvehran. Negave mame je buo strašnu hudu. Rejvca je tua samu najbulje za njega i prubaua je narest sve samu da jo nije Pavluša kiret pasluša.

Anga dniva Pavlušena mama odešua je hmaše. Pavluše je djaua naj bu priden pa naj za ta cajt ko ni nabu skuha župo v kiro bu dou i peteršila. Negava mama je šua hmaše, a Pavluša je krinu kuhat župo. Ko je bua župa pr kraje, Pavluša je odešu v dvarišče i zgrabu svajga pesa kirmo je buo jemi Petršil. Petršila je dou v uno vrejuo župo i v ta cajt je glih pršua mama od maše.

Mama: Pavluša, zak pa se pesa v župo dou!?

Pavluša: Se se me djaua naj skuhan župo i v no dinen Petršila.

Mama: Pa ne pesa, nego petršila zez nive.

Pavluša: Petršil je petršil.

Mama: Pavluša, Pavluša, ti skuze na rite paslušáš. Še budo tjebe leska vrata pa rite touka.

Mama je ziuu pesa ven, opraua i odnjesua ga v dvarišče. Za ta cajt se je Pavluša ziu vrata od hiše pa se jeh na hrbet prvizou.

Mama: Pavluša, kaj pa se tu naridu?

Pavluša: Dou sen se vrata na hrbet da me toučejo. Bel da me dajo i maja ko leska.

Prijevod:

U jednom malome mjestu, kojem nitko ne zna ime, živio je dječak imenom Pavluša. Pavluša je bio jako lijen i nikoga nije slušao. Uvijek je radio sve naopačke i bio je vrlo nestašan. Njegovoj mami bilo je jako teško. Htjela je samo najbolje za njega i pokušala je činiti sve kako bi ju njezin sin konačno jednom poslušao.

Jednoga dana Pavlušina mama otišla je na misu. Pavluši je dala zadatak da skuha juhu u koju će na kraju staviti peršina (petršila). Njegova mama je otišla, a Pavluša je počeo kuhati juhu. Kad je juha bila pri kraju, Pavluša je otišao u dvorište i zgrabio svojeg psa Peteršila (peršin). Peteršila je stavio u vrelu juhu i u tom trenutku došla je njegova mama.

Mama: Pavluša, zašto si stavio psa u juhu!?

Pavluša: Pa rekla si mi da skuham juhu i u nju stavim Peteršila (peršin).

Mama: Pa ne psa Peteršila, nego "peteršila" (peršina) iz vrta.

Pavluša: Peteršil (peršin) je peteršil (peršin).

Mama: Pavluša, Pavluša, ti uvijek sve napola slušaš. Još će tebe tuđa vrata tući po leđima.

Mama je uzela psa, oprala ga i odnijela u dvorište. Za to vrijeme Pavluša je uzeo vrata od kuće i privezao ih za svoja leđa.

Mama: Pavluša, što si to učinio?

Pavluša: Stavio sam si vrata na leđa da me tuku. Bolje da me tuku moja vrata, nego tuđa.

7. ZAKLJUČAK

Jezik i govor sastavni su dio djetetova života te prolazeći kroz razvojne faze dijete sve više napreduje i razvija svoja jezična znanja i vlastite govorne mogućnosti. Način na koji se dijete izražava i jezik kojim govori pomaže mu da razvija svoje sposobnosti i mogućnosti. Djetetu je vrlo važno tijekom njegova ranog djetinjstva govoriti na svome materinjem jeziku kako bi ga već u najranijoj dobi dobro razumio i usvojio.

Mjesni govori čabarskog kraja vrlo su posebni te su zbog svoje različitosti vrlo zanimljivi za učenje i proučavanje. Služeći se vlastitim zavičajnim govorom potvrđujemo da volimo svoj rodi kraj, a prenoseći taj govor na djecu pokazujemo da ga cijenimo i da ga se ne stidimo. Kako bi potaknuli djecu na služenje zavičajnim govorom, odgojitelji bi trebali, zajedno s roditeljima, dopustiti djeci da se slobodno izražavaju na zavičajnom govoru, da im ponude igre i aktivnosti putem kojih će učiti jezične zakonitosti, riječi i smisao tog govora.

Najbolji način da se zavičajni govor Čabra zaštiti je da se uvede i implementira u vrtićke skupine. Na taj bi način djeca, unutar predškolske ustanove, mogla češće rabiti mjesni govor, njime se služiti i učiti njegove posebnosti i ljepotu. Osmišljavanje i izrada slikovnica, rječnika, dječjih knjiga, romana, jezičnih igara na zavičajnom govoru samo su neke od mogućnosti pobuđivanja interesa među djecom za uporabu zavičajnoga govora. neki od primjera putem čega se kod djece može pobuditi veći interes za korištenjem zavičajnim govorom.

Ne budemo li čuvali svoj zavičajni govor i ne budemo li ga koristili i prenosili na mlađe generacije, taj će regionalni idiom vrlo brzo nestati. Kako bi govor ostao živ, njime se treba služiti govorenjem i pisanjem te njime izražavati svoje misli i osjećaje. Djeca su prenositelji našeg govora, misli i ideja, stoga bismo im trebali povjeriti zadatak da pomno čuvaju jezičnu baštinu i kulturu koja je nastala u prošlosti te ju sa sobom ponesu u budućnost.

8. LITERATURA

1. Andrešić, D., Benc Štuka, N. (ur.). (2010). *Kako dijete govori? Razvoj govora i jezik, najčešći poremećaji jezično – govorne komunikacije djece predškolske dobi*. Velika Gorica: Planet Zoe
2. Baraban, B. (2022). O razlici između narječja i dijalekta. *Hrvatska katolička mreža*. Preuzeto 22.4.2022. s: <https://hkm.hr/ucimo-hrvatski/o-razlici-izmedu-narjecja-i-dijalekta/>
3. Barac-Grum, V. (1992). Govorni sustav i jezična komunikacija (na primjeru čakavsko-kajkavskoga kontakta). *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 18 (1), 5-16. Preuzeto 1.4.2022. s: <https://hrcak.srce.hr/file/103368>
4. Bilingvizam. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. *Leksikografski zavod Miroslav Krleža*, 2021. Preuzeto 15.4.2022. s: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=7640>
5. Blaži, D. (1994). Utjecaj okoline na razvoj govora u djece. *Defektologija*, 30 (2), 153-160. Preuzeto 28.5.2022. s: <https://hrcak.srce.hr/file/160029>
6. Celinić, A. (2020). Kajkavsko narječje. *Hrvatski dijalektološko zbornik* (24), 1-37. Preuzeto 22.4.2022. s: <https://hrcak.srce.hr/file/360041>
7. Djeca i odgojitelji DV "Buba Mara" (2017). *Damače besejde*. Čabar: Ogranak Matice hrvatske u Čabru
8. Dječji vrtić "Buba Mara". Preuzeto 27.5.2022. s: <https://www.dv-bubamara.hr/o-nama/nasi-vrtici>

9. Edutorij, Hrvatski jezik danas – Raznolikost hrvatskog jezika, Preuzeto 21.4.2022. s: https://edutorij.e-skole.hr/share/proxy/alfresco-noauth/edutorij/api/proxy-guest/e370dff6-e8dd-4851-b7e2-b41d015c68b6/html/630_raznolikost_hrvatskoga_jezika.html
10. Hranjec, S. (2009). *Ogledi u dječjoj književnosti*. Zagreb: ALFA d.d.
11. Hrvatska narječja: Jezik Hrvatski. *Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje*. Preuzeto 23.4.2022. s: <https://jezik.hr/hrvatska-narjecja.html>
12. Kajkavsko narječje. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. *Leksikografski zavod Miroslav Krleža*, 2021. Preuzeto s 23.4.2022. s: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=29817>
13. Lončarić, M. (1996). *Kajkavsko narječje*. Zagreb: Školska knjiga
14. Lukežić, I. (2012). *Zajednička povijest hrvatskih narječja. 1. Fonologija*. Rijeka: Hrvatska sveučilišna naklada ; Filozofski fakultet u Rijeci
15. Majdenić, V. (2013). *Regionalni tekst dječje književnosti*. Zagreb: Naklada Ljevak d.o.o.
16. Malnar, S. (2002). *Pamejnek – govor u čabarskom kraju*. Čabar: Matica hrvatska Čabar.
17. Novosel, D., Pilatuš, M., Olujić, M., Kuvač Kraljević, J. (2015). Roditeljska procjena djetetovog jezičnog i govornog razvoja nakon treće godine. *Logopedija*, 5(2), 25-33. Preuzeto 14.4.2022. s: <https://hrcak.srce.hr/clanak/221379>
18. Puškar, K. (2015). Čiji je kaj? Narječje između prihvaćanja i odbijanja. *Slavia Centralis* 2, 20-35. Preuzeto 23.4.2022. s: https://kuscholarworks.ku.edu/bitstream/handle/1808/18768/02_SCN_2_2015_Puskar.pdf
19. Selimović, H. & Karić, E. (2011). Učenje djece predškolske dobi. *Metodički obzori*, 6(2011)1 (11), 145-160. Preuzeto 24.4.2022. s: <https://hrcak.srce.hr/file/106032>
20. Šego, J. (2009). Utjecaj okoline na govorno-komunikacijsku kompetenciju djece; jezične igre kao poticaj dječjem govornom razvoju. *Govor*, 26 (2), 119-149. Preuzeto 1.4.2022. s: <https://hrcak.srce.hr/165964>
21. Škarić, I. (1982). *U potrazi za izgubljenim govorom*. Zagreb: Školska knjiga

22. Škarić, I. (1986). Određenje govora. *Govor*, 3 (2), 2-16. Preuzeto 1.4.2022. s: <https://hrcak.srce.hr/file/262787>
23. Učenici i učitelji OŠ "Petar Zrinski" Čabar (2018). *Počelnica i čitanska čebranskeh pamejnkū*. Čabar: Ogranak Matice hrvatske u Čabru
24. Visković, I. (ur.) *Strategije učenja u ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju*. Str. 19-25. // Zbornik radova stručno-znanstvenog skupa 22. Dani predškolskog odgoja, Mirisi djetinjstva, Makarska
25. Vrtić Radost – Tijek razvoja govora i jezika, Preuzeto 1.4.2022. s: http://www.vrtic-radost.hr/wp-content/uploads/2016/01/razvojne_norme.pdf

9. PRILOZI:

Slika 1. Hrvatska narječja. Preuzeto s: <https://jezik.hr/hrvatska-narjecja.html>
(21.4.2022.)

Slika 2. Pamejnek – govor u čabarskom kraju

Slika 3. Slikovnica-rječnik Damače besejde